

Työhyvinvointi maataloilla: stressi, työturvallisuus eläinten hoitotyössä ja naisten työolosuhteet maidontuotantotiloilla

Marja Kallioniemi¹⁾ ja Hanna-Riitta Kymäläinen²⁾

¹⁾ *MTT Taloustutkimus, Vakolantie 55, 03400 Vihti, marja.kallioniemi@mtt.fi*

²⁾ *Helsingin yliopisto, maataloustieteiden laitos, PL 28, 00014 Helsingin yliopisto, hanna-riitta.kymalainen@helsinki.fi*

TIIVISTELMÄ

Artikkeliväitöskirjan kokoavana teemana on työhyvinvointi suomalaisilla maataloilla. Vuonna 2004 toteutettuun puhelinhaastatteluun vastasi 1 182 päätoimista viljelijää. Toinen, laadullinen aineisto kerättiin kesällä 2007 kymmeneltä maidontuotantotilalta haastatellen ja havainnoiden naisten työtä.

Päätoimiset viljelijät kokivat haastatteluaineiston mukaan vähemmän stressiä kuin työikäinen väestö Suomessa keskimäärin. Laadullisessa tutkimuksessa suurin osa maitotiloilla työskentelevistä naisista kertoi kokevansa luonnonläheisen työn tuotantoeläinten parissa antoisana. Meneillään oleva rakennemuutos ja maatalouden harjoittamiseen liittyvät lisääntyneet riskit kuitenkin kuormittavat viljelijöiden arkea. Kirjallisuuskatsauksen mukaan stressiä aiheuttavat useimmin tilan taloudellinen tilanne, erilaiset maatalouden harjoittamiseen liittyvät säännöt, hallinto sekä luonnonolosuhteet.

Työhyvinvointiin liittyvistä ongelmista kertovat puhelinkyselyn tulokset: noin joka neljäs (26 %) päätoiminen viljelijä koki voimattomuutta tai väsymystä, noin joka viides (19 %) koki unettomuutta tai vaikeuksia nukahtaa ja 16 % vastaajista koki ylläsurinaisuutta tai tunnetta siitä, että kaikki käy yli voimien. Ongelmat sosiaalisessa kanssakäymisessä ja terveydentilassa olivat yhteydessä oireiden kokemiseen. Lisäksi yli kaksi viikkoa kestänyt torjunta-aineiden ruiskutustyö edellisen kasvukauden aikana oli yhteydessä oireisiin. Myös kansainvälisten tutkimusten mukaan torjunta-aineille altistuminen on yhteydessä viljelijöiden henkisen hyvinvoinnin ongelmiin, kuten masennukseen.

Melan tilastojen mukaan kotieläinten hoitotyöt olivat vuonna 2012 työvaihe, jossa yleisimmin (43 % kaikista työtapaturmista) sattui vakuutetuille maatalousyrittäjille työtapaturmia. Laadullisessa tutkimuksessa selvitettiin, miksi tapaturmien määrässä oli huomattavia eroja eri maitotilojen kesken. Tulosten mukaan luottamuksellinen, hyvä vuorovaikutussuhde eläinten kanssa, hoidon rutiinisuus, tietämys eläinten luontaisesta käyttäytymisestä ja eläinten stressin kokonaisvaltainen välttäminen auttavat vähitellen luomaan hoitajalle turvalliset työolosuhteet.

Maataloilla työskentelevillä naisilla on tärkeä rooli eläinten hyvinvoinnin vaalijoina ja kestävä maatalouden rakentajina. Suurin osa maidontuotantotiloilla työskentelevistä naisista halusi olla ammattinimikkeeltään maatalousyrittäjä. Oma jaksaminen oli haastatteluissa toistuva teema. Myös töihin vaikuttavat vanhat ajattelumallit tulivat keskusteluissa esiin. Töiden järjestäminen oman tai puolison sairauden aikana huolestutti, eikä lomalle lähtemisenkään ollut helppoa.

Kotieläinten hoitajien hyvinvoinnilla on kirjallisuuslähteiden mukaan yhteys työturvallisuuteen, elintarvikkeiden laatuun ja eläinten hyvinvointiin. Maaseudulle ominaiset pitkät välimatkat, omavaraisuutta korostava ajattelu sekä häpeä vaikeuttavat hyvinvoinnin ongelmiin puuttumista. Työhyvinvointi maataloilla on osa ruuantuotannon vastuullisuutta ja kestävyyttä.

Asiasanat: maatalous, työhyvinvointi, stressi, oireet, turvallisuus, nainen, työolosuhteet

Johdanto

Viime vuosikymmeninä jatkunut maatalouden rakennemuutos on kasvattanut maatilojen kokoa ja samalla tilojen määrä on vähentynyt. Vuoden 1995 EU-jäsenyyden jälkeen vakuutettujen viljelijöiden ja perheenjäsenten määrä on vähentynyt miltei puolella, kun liki 66 000 työpaikkaa on hävinnyt alalta. Samalla työala on muuttunut yritysmäisemmäksi. Kansainvälinen maataloustuotteiden kauppa on aikaansaanut maataloustuotteiden hintavaihteluita, ja riskit alalla ovat lisääntyneet. Maatilojen koon kasvattaminen vaatii huomattavia investointeja, ja työala on tullut aiempaa riippuvaisemmaksi poliittisesta päätöksenteosta. Viime vuosina myös vaateet kilpailukykyisestä ja kustannustehokkaasta maataloustuotannosta ovat lisääntyneet.

Niemi (2010) arvioi, että pohjoisen ilmaston ja melko pienen tilakoon takia Suomen on haasteellista sopeutua avoimille ja kilpailluille maataloustuotteiden markkinoille. Toisaalta kyselytutkimuksen mukaan (N=3 900) runsas 80 % suomalaisista oli samaa mieltä väitteen ”Kotimaista ruuantuotantoa tarvitaan myös tulevaisuudessa” osalta (Jutila, 2013). Knuutila ja Vatanen (2013) arvioivat, että elintarvikemarkkinoiden kotimaisuusaste oli 75 % vuonna 2008, mutta tuotteiden valmistaminen ei ole nykyään mahdollista ilman tuontipanoksia.

Useissa tutkimuksissa kuvaillaan kehityskulkua, jossa viljelijäväestön asema yhteiskunnassa on heikentynyt. Samaan aikaan heidän pitää selviytyä uusien sekä perinteisten arvojen ja elämäntavan ristiaallokossa (Elger ym., 1995; Melberg, 2003; Lobley ym., 2004). Viljelijöiden on arvioitu olevan stressin osalta riskiryhmä (Monk, 2000; Lobley ym., 2004). Toisaalta norjalaisen tutkimuksen mukaan viljelijät selviytyvät kuormitustilanteista, koska heillä on kyky selviytyä ja etsiä ratkaisuja hankaliin elämäntilanteisiin (Melberg, 2003). Aiemmat tutkimustulokset viljelijöiden kuormittumisesta eivät siis ole yhteneviä.

Vuonna 2007 joka kolmas Suomen maataloilla työskentelevä henkilö oli nainen, ja yhteensä naisia työskenteli maataloilla liki 49 000. Virallisen luokittelun mukaan naiset toimivat maataloilla viljelijän puolisoina (57 %), viljelijöinä tai yhtymien osakkaina (19 %), muina perheenjäseninä (18 %) ja palkattuina työntekijöinä (6 %) (Tike, 2011). Viime vuosina maataloilla työskentelevien naisten määrä ja osuus kaikista maataloilla työskentelevistä on vähentynyt.

Maatalouselinkeinon huomattavat muutokset herättävät kysymyksen: miten maatalousyrittäjät ovat selviytyneet muutoksista? Ovatko alalla jatkavat henkilöitä, joilla on kapasiteettia luovia läpi alan haasteiden, vai onko viljelijöiden työhyvinvointi heikentynyt?

Artikkeliväitöskirja (Kallioniemi, 2013) koostuu viidestä tieteellisestä, asiantuntijatarkastetusta artikkelista, joihin jatkossa viitataan numeroin I–V:

I Kallioniemi, M. K., Simola, A. J. K., Kymäläinen, H.-R., Vesala, H. T. & Louhelainen, J. K. 2008. Stress among Finnish farm entrepreneurs. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine* 15(2): 243-249.

II Kallioniemi, M. K., Simola, A. J. K., Kymäläinen, H.-R., Vesala, H. T. & Louhelainen, J. K. 2009. Mental symptoms among Finnish farm entrepreneurs. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine* 16(1): 159-168.

III Kallioniemi, M. K., Raussi, S. M., Rautiainen, R. H. & Kymäläinen, H.-R. 2011. Safety and Animal Handling Practices among Women Dairy Operators. *Journal of Agricultural Safety and Health* 17(1): 63-78.

IV Kallioniemi, M. K. & Kymäläinen, H.-R. 2012. Women on Finnish dairy farms: Hard work in the midst of traditions and changes. *Rural Society* 22(1): 78-89.

V Kallioniemi, M. K., Simola, A., Kinnunen, B. & Kymäläinen, H.-R. 2011. Stress in farm entrepreneurs. Teoksessa: Langan-Fox, J. and Cooper, C. L. (Eds.) *Handbook of Stress in the Occupations*. pp. 385-406. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar.

Väitöskirjan kokoava teema on työhyvinvointi suomalaisilla maataloilla. Kvantitatiivisen tutkimusosuuden tavoitteena oli selvittää stressin (I) ja siihen liittyvien oireiden (II) esiintyvyyttä päätoimisilla suomalaisilla viljelijöillä (N=1 182) haastattelututkimuksessa vuonna 2004. Lisäksi selvitettiin, mitkä taustamuuttujat olivat yhteydessä stressin kokemiseen (I) ja siihen liittyviin oireisiin (II). Laadullisen tutkimusosuuden tavoitteena oli selvittää, miksi työtapaturmien määrä vaihteli aineiston eri lypsykarjataloilla (III). Lisäksi tavoitteena oli kuvailla naisten (N=10) työtä ja työolosuhteita lypsykarjataloilla (IV).

Aineisto ja menetelmät

Vuosina 2004–2006 Työterveyslaitos toteutti viidennen, laajan seurantatutkimuksen, jonka tavoitteena oli tutkia maatalousyrittäjien työoloja ja terveyttä (Rissanen toim., 2006). Tässä tutkimuksessa haasteltiin vuonna 2004 yhteensä 1 182 päätoimista maatalousyrittäjää, joista 77 % oli miehiä ja 23 % naisia. Vastausprosentti puhelimitse toteutettuun haastatteluun oli 86 %. Suomalaisen aktiivisten maatalojen aineistosta (vuonna 2004 yhteensä 71 054 maatilaa) poimittiin satunnaisesti 6 000 tilan otos, joista hyväksyttiin tutkimukseen mukaan 5 127 tilaa. Kaikkiaan 2 118 henkilöä haastateltiin, joista 1 182 oli päätoimisia viljelijöitä. Maatalojen maantieteellinen sijainti vastasi kaikkien suomalaisten maatalojen alueellista sijoittumista, mutta lypsykarjayrittäjien osuus oli suurempi kuin kaikkien suomalaisten maatalojen tuotantosuuntajakaumassa. Lisäksi aineiston maatilat olivat hieman keskimääräistä isompia, ja haastatellut olivat vähän keskimääräistä nuorempia. Tosin viimeksi mainitut eroavuudet johtuivat aineiston viljelijöiden päätoimisuudesta.

Haastatteluun sisältyi stressikysymysmittari (Elo ym., 1999; Elo ym., 2003), joka on ollut mukana useissa suomalaisissa tutkimuksissa. Päätoimisten viljelijöiden vastauksia oli mahdollista verrata vuonna 2003 toteutetun ”Työ ja terveys Suomessa 2003” –tutkimuksen (N=2 335) tuloksiin eli suomalaisten työikäisten vastauksiin (Pirainen ym., 2003)(I). Lisäksi haastattelussa tiedusteltiin stressiin liittyvien 12 oireen kokemisesta. Oireiden kokemista oli mahdollista verrata viljelijöiden edellisen seurantatutkimuksen tuloksiin vuodelta 1992, sillä myös tähän puhelinhaastattelututkimukseen sisältyi sama oirekysymys (II). Sekä stressin että siihen liittyvien oireiden yhteyttä taustamuuttujiin selvitettiin kahden logistisen regressioanalyysin avulla (I, II).

Laadullisen tutkimusaineiston kokoamista edelsi tieteellisen artikkelin kirjoittaminen suomeksi aiheesta ”Naisten työturvallisuus maataloilla” (Kallioniemi, 2008). Tutkimushankkeen ohjausryhmän asettamien kriteereiden pohjalta valittiin tutkimukseen mukaan 10 tilaa, joiden tavoittamisessa avustivat meijerin maidontuotantoneuvoja ja MTK:n alueellisen toimiston työntekijä. Maatilat sijaitsivat Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pirkanmaan maakunnissa. Kesällä 2007 toteutettiin näille lypsykarjataloille tilakäynti, jonka aikana ensin osallistuttiin lypsykarjan aamutöihin navetassa naisen työtä havainnoiden (III, IV). Tämän jälkeen toteutettiin puolistrukturoitu, osin keskusteleva haastattelu, johon sisältyi kysymyksiä maatilasta, työnjaosta, työturvallisuudesta ja työhyvinvoinnista. Tilakäynnit kestivät keskimäärin 5 tuntia ja 30 minuuttia (vaihtelu 3 h 40 min – 8 h 15 min). Tilakäyntien pohjalta haastattelut litteroitiin sanatarkasti. Tämän jälkeen kirjoitettiin kuvailutekstit naisten työstä maatilalla. Haastatteluilla oli mahdollisuus halutessaan kommentoida ja korjata näitä tutkimusaineiston kuvailutekstejä. Tekstit toimivat aineistomateriaaleina tieteellisille artikkeleille työturvallisuudesta karjanhoitotyössä (III) ja naisten työolosuhteista (IV).

Työturvallisuuteen liittyvässä artikkelissa (III) analysointimenetelmänä oli ankkuroitu teoria (grounded theory), johon liitettiin toimintatutkimuksen työtapaa. Keskeinen kysymys oli selvittää, mistä syystä työtapaturmien määrä vaihteli eri lypsykarjatalojen välillä. Naisten työolosuhteita analysoitiin tapaustutkimuksen avulla (IV), jota sovellettiin kokonaisvaltaisen lähestymistavan avulla. Analyysissä otettiin huomioon sosiaaliset suhteet, ympäristö, erilaiset liittymäpinnat ja työolosuhteiden vaihtelu. Havaintoja vertailtiin aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin tuloksiin.

Tulokset ja tulosten tarkastelu

Myönteisenä työhyvinvointiin liittyvänä (I) tuloksena ilmeni, että päätoimiset viljelijät kokivat vähemmän stressiä (34 %) kuin työikäinen väestö Suomessa keskimäärin (44 %). Laadullisen tutkimusaineiston mukaan suurin osa maitoiloilla työskentelevistä naisista kertoi kokevansa luonnonläheisen työn tuotantoeläinten parissa antoisana. Yrittäjän toimiminen mahdollisti maatalaan liittyvien työtehtävien rytmittämisen esimerkiksi lasten- tai vanhustenhoidon tarpeiden mukaan (IV).

Työhyvinvointiin liittyvistä ongelmista kertovat puhelinkyselyn tulokset: noin joka neljäs (26 %) päätoiminen viljelijä koki voimattomuutta tai väsymystä, noin joka viides (19 %) koki unettomuutta tai vaikeuksia nukahtaa (II). Nämä molemmat oireet olivat tilastollisesti merkitsevästi lisääntyneet edelliseen, vuoden 1992 seurantatutkimukseen verrattuna. Vuoden 1992 tutkimuksessa oire ”unettomuus ja vaikeuksia nukahtaa” oli vasta seitsemännellä sijalla oireiden yleisyysjärjestyksessä, mutta vuoden 2004 haastattelututkimuksessa oire oli kohonnut toiselle sijalle. Vuoden 2004 haastattelussa 16 % vastaajista oli kokenut oiretta ”ylirasittuneisuutta tai tunnetta siitä, että kaikki käy yli voimien” kuluneen viimeisen kuukauden aikana (II).

Useissa muissa tutkimuksissa (Peltoniemi, 2005; Saarni ym., 2008; Martelin ym., 2010) on havaittu maatalousyrittäjien alhaisempi työkyky palkansaajiin ja muihin yrittäjiin verrattuna. Peltoniemen (2005) tutkimuksessa havaittiin lisäksi, että erityisen alhainen työkyky oli maataloilla työskentelevillä naisilla. Pensola ym. (2010) selvittivät työkyvyttömyyseläkkeiden saajia Suomessa: suomalaisen naisten osalta työkyvyttömyyseläkkeitä myönnetään etenkin siivoojille, hoitoalalla työskenteleville, myyjille ja maatalojen naisille. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen mukaan maatalousyrittäjien on havaittu tekevän pisintä työpäivää muihin yrittäjiin ja palkansaajiin verrattuna (Pääkkönen ja Hanifi, 2011). Jos työaikaan lasketaan mukaan myös kotityöt, tekivät maatalojen naiset vielä pidempää päivää kuin maatalojen miehet seurantatutkimusten vuosina 1987–1988 ja 1999–2000 (Pääkkönen ja Hanifi, 2011). Postikyselytutkimuksessa lypsykarjatiloilta vuonna 2010 (N=265) luokiteltiin kaikki vastaajat lievästi uupuneeksi, kun mittarina oli Maslach Burnout Inventory MBI-GS (Maslach ja Leiter, 1997). On hälyttävää, että miltei joka kymmenes vastaaja (9 %) oli vakavasti työpununut (Kymäläinen toim., 2011).

Ongelmat sosiaalisessa kanssakäymisessä ja terveydentilassa olivat yhteydessä oireiden kokeamiseen molemmissa regressioanalyseissä (I, II). Stressin kokeminen oli yhteydessä etenkin siihen, että tuki puolisolta oli vähäistä, sekä siihen, että perheessä oli tietty henkilö, jonka kanssa oli vaikea keskustella. Eronneet tai asumuserossa olevat kokivat enemmän stressiä kuin viljelijäaineistossa keskimäärin. Yllättävä tulos oli stressin kokemisen liittyminen vastaajan opisto- tai yliopistotasoiseen koulutukseen. Myös lääkärin toteama sairaus tai vamma tai alhainen arvio omasta työkyvystä olivat yhteydessä stressin kokemiseen. Sen sijaan taustamuuttujat vastaajan ikä, sukupuoli tai maatilalla olevien eläinten määrä eivät olleet yhteydessä stressin kokemiseen. Kirjaan ”Handbook of Stress in the Occupations” kirjoitetun kirjallisuuskatsauksen mukaan stressiä aiheuttavat maataloilla useimmin taloudellinen tilanne, erilaiset maatalouden harjoittamiseen liittyvät säännöt, hallinto sekä luonnonolosuhteet (V).

Yli kaksi viikkoa kestänyt torjunta-aineiden ruiskutustyö edellisen kasvukauden aikana oli yhteydessä stressin oireisiin (II). Kansainvälisten tutkimusten mukaan torjunta-aineille altistuminen on yhteydessä viljelijöiden henkisen hyvinvoinnin ongelmiin, kuten masennukseen. Selkeimmin tämä ilmenee 17 000:lle torjunta-aineiden levittäjälle USA:ssa toteutetussa kyselytutkimuksessa (Beseler ym., 2008). Merchant ja Reynolds (2008) toteavat kokoavasti, että torjunta-aineet, erityisesti organofosfaatit, ovat neurotoksisia eli hermostolle myrkyllisiä. Pitkäaikainen altistuminen hidastaa aivo-toimintoja, aistitarkkuus heikkenee, unettomuus sekä mielialan vaihtelut lisääntyvät. Meillä Suomessa torjunta-aineiden käyttömäärät ovat lisääntyneet koko EU-jäsenyyden ajan viljakasvien viljelyn ja suorakylvön yleistymisen takia. Lisäksi on siirrytty pienannosaineista suurempia annoksia edellyttäviin torjunta-aineisiin. Toisaalta torjunta-aineiden käyttömäärät Suomessa ovat muuhun Eurooppaan verrattuna alhaisempia (Miettinen, 2013).

Turvallinen työympäristö on osa työhyvinvointia. Melan (2013) tilastojen mukaan kotieläinten hoitotyöt olivat vuonna 2012 työvaihe, jossa yleisimmin (43 % kaikista työtapaturmista) sattui vakuutetuille maatalousyrittäjille työtapaturmia. Naisten tapaturmista suurin osa (76 %) sattui eläinten hoitotyön aikana (Tilastokeskus, 2011). Laadullisessa tutkimuksessa (III) selvitettiin, miksi tapaturmien määrässä oli huomattavia eroja aineiston eri lypsykarjatilojen kesken. Seuraavassa mainittavat tutkitavien nimet eivät ole oikeita vaan peitenimiä. Riikka ja Tuula kertoivat haastattelussa viimeksi tapahtuneesta tapaturmasta ja sairauslomasta, mutta niistä oli vierähtänyt viidestätoista kahteenkymmeneen vuotta aikaa. Anneli ja Mari taas kuvailivat haastattelun aikana lukuisia eläimiin liittyviä tapaturmia. Esimerkiksi Anneli oli jäänyt säikähtäneen nautan ja seinän väliin puristuksiin. Maria lehmä oli potkaissut otsaan lypsytön aikana.

Laadullisessa aineistossa havaittiin erilaisia toimintamalleja, joiden avulla voidaan parantaa työturvallisuutta navetassa (III). Navetan olosuhteita oli muutettu siten, että naudoilla olisi rauhallinen, viihtyisä ja selkeä elinympäristö. Eläinten luontaista käyttäytymistä sekä ihmisen ja eläimen positiivista vuorovaikutusta haluttiin ymmärtää ja edistää. Hoitajat kertoivat hoidettavien nautojen luonteenpiirteistä eli he olivat opetelleet tuntemaan hoidokkinsa. Hoitotöissä noudatettiin lempeitä rutiineja, kiireetömyyttä ja olosuhteiden samanlaisuutta. Aina piti olla kuitenkin valmistautunut puolustamaan itseään, vaikka eläimen stressin ja pelon välttäminen oli hoitotyön arkea. Eläimen sairaus, loukkaantuminen, hormonimuutokset tai tarve puolustaa jälkeläistä voivat muuttaa nautan käyttäytymisen hoitajalle vaaralliseksi ja arvaamattomaksi. Nautojen joukossa liikkua olisi hyvä olla aina mukana jotain, jonka avulla voi tarvittaessa puolustaa itseään. Tarkoitukseen soveltuvat esimerkiksi keppi tai lantako-

la. Naudan hyökkäysaikeet voi yrittää torjua myös voimakkaasti huutamalla ja kädet ylös nostamalla (III).

Laadullisen tutkimuksen tulosten mukaan luottamuksellinen, hyvä vuorovaikutussuhde eläinten kanssa, hoidon rutiinimaisuus, tietämys eläinten luontaisesta käyttäytymisestä ja eläinten stressin kokonaisvaltainen välttäminen auttavat vähitellen luomaan hoitajalle turvalliset työolosuhteet. Käytännön ohjeina mainittakoon esimerkiksi, että vasikka on hyvä totuttaa ihmisiin jo ensimmäisistä elinpäivistä lähtien esimerkiksi rapsuttamalla ja puhumalla sille ruokinnan yhteydessä. Naudan siirtojen aikana tulisi olla kärsivällinen ja odottaa rauhassa kömpelömmän eläimen etenemistä. Naudalla on laaja näkökyky, mutta aivan taakseen se ei kykene näkemään. Siten hoitajan on hyvä ilmoittaa jollakin tavoin lähestymisestään. Laumaeläimiä on helpompi siirtää ryhmänä. Jos yksi nauta pitää erottaa ryhmästä, olisi hyvä erottaa samalla sille myös kaveri. Hoitaja voi soveltaa omia, persoonallisia tapojaan positiivisen vuorovaikutuksen luomisessa. Esimerkiksi Noora tervehti lypsylle saapuvia nautoja nimeltä ja jutteli niille. Kristiina taas seurasi poikivan lehmän liikkeitä ja eleitä, sillä hän osasi tulkita, milloin nauta pyytää häneltä apua (III).

Suurin osa (6) lypsykarjatiloilta työskentelevistä naisista valitsi ammattinimikkeeseen maatalousyrittäjä (IV). Emännän valitsi ammattinimikkeeseen kolme haastateltua, ja yksi halusi olla maanviljelijä. Kysymys ammattinimikkeestä aikaansai yllättävän vilkasta keskustelua. Naisten ammatillinen asema tuntui olevan osin vaihteleva ja osin väärin ymmärretty. Naiset tekivät tiloilla monenlaisia työtehtäviä aloittaen navetassa keskimäärin aamukuudelta, ja työ navetalla loppui keskimäärin puoli seitsemältä illalla. Naiset suunnittelivat tilan toimintoja ja pohtivat tulevaisuuden osalta eri vaihtoehtoja. Molemmilla automaattisen lypsyjärjestelmän tiloilla nainen oli järjestelmän pääkäyttäjä. Neljä naista osallistui myös peltotöihin. Nooralla ja Sadulla oli kiireisinä toukutyö- ja sadonkorjuuaikoina tietyn koneen ajaminen vastuullaan.

Puolet (5) naisista arvioi, että työtaakka on liian suuri, ja samoin puolet oli tuntenut itsensä ylirasittuneeksi tai kokenut tunnetta siitä, että kaikki käy yli voimien viimeksi kuluneen kuukauden aikana. Naiset tekivät navetassa paljon fyysisiä työvaihteita, jotka vaativat taakkojen kantamista, kannattelua ja kumarassa työskentelyä. Miltei kaikki (8) haastatellut arvioivat, että työn pölyisyys on työympäristön riskitekijä. Seitsemässä haastattelussa työympäristön riskitekijöiksi arvioitiin myös melu ja maatalouskemikaalit (IV).

Haastateltuja naisia stressasi töiden järjestäminen ja tilan toimintojen turvaaminen tilanteissa, joissa jompikumpi puolisoista ei kykene tekemään työtehtäviään (IV). Oma tai puolison sairastuminen koettiin todellisena riskitekijänä. ”Pienten” sairastumisten kuten flunssan aikana otettiin särkylääkettä ja yritettiin selviytyä työtehtävistä, sillä sijaisen saaminen nopeasti ei ollut aina mahdollista. Lomalle lähteminen koettiin etukäteisjärjestelyineen työläänä, ja osalla tiloista puolisoiden yhtäaikainen loma koettiin liian hankalana järjestää. Naisten arkeen vaikuttivat ajattelumallien ristiriidat: keskusteluissa tuli esiin naisen rooli omavaraisena (vrt. verkostoituneena) henkilönä, ”oikean” työnteon määrittely pelkästään fyysiseksi työksi (vrt. myös toimistotyöksi), sosiaalisen kanssakäymisen kirjoittamattomat säännöt, työnjako sukupuolen mukaan ja kotitöiden asema naisen arjessa. Työtä ja kotia, työkaveria ja puolisoa, työ- ja vapaa-aikaa sekä julkista ja yksityistä on maatilalla vaikea erottaa toisistaan, sillä ne kietoutuvat vyyhdiksi. Oma jaksaminen oli haastatteluissa toistuva teema.

Johtopäätökset

Tulokset laajasta haastatteluaineistosta kertovat päätoimisia viljelijöitä edustavan otoksen avulla työhyvinvointiin liittyvien stressin ja sen oireiden esiintymisestä. Logistinen regressioanalyysi toi esiin, mitkä taustamuuttujat olivat yhteydessä stressiin ja sen oireisiin (I,II). Laadullinen tutkimusaineisto ei kykene olemaan edustava, mutta toisaalta se tuo elämänläheisesti esiin maatalojen arkea, ja työhyvinvointiin vaikuttavia piirteitä lypsykarjatiloilta naisten kertomana (III,IV).

Tässä tutkimuksessa ilmeni myös myönteisiä piirteitä viljelijöiden työhyvinvoinnin osalta, kuten vähäisempi stressin kokeminen työikäisiin suomalaisiin verrattuna. Samoin lypsykarjatilojen naiset arvostivat omaa luonnonläheistä työtään. Toisaalta kyselyaineistossa tulivat esiin viljelijöiden yleisinä oireina voimattomuus tai väsymys (joka neljännellä), sekä unettomuus tai vaikeuksia nukahtaa (joka viidennellä). Kolmanneksi yleisin (16 %) oire oli tunne ylirasittuneisuudesta ja siitä, että kaikki käy yli voimien (II). Myös naisten haastatteluissa oma jaksaminen oli toistuva teema (IV). Nämä oireet kertovat uupumisen riskistä, mitä tukevat muissa tutkimuksissa esille tulevat maatalousyrittäjien alhainen

työkyky, kaikkien vastaajien luokittelu lievästi uupuneiksi lypsykarjatiloilte tehdyn kyselyn mukaan sekä maatalousyrittäjien pidemmät työpäivät muihin väestöryhmiin verrattuna. Stressin kokeminen liittyi yleisimmin niukkaun sosiaaliseen tukeen sekä omaan terveydentilaan liittyviin ongelmiin. Lisäksi stressin oireet liittyivät yli kahden viikon pituiseen torjunta-aineiden ruiskutustyöhön edellisen kasvukauden aikana.

Laadullisen tutkimuksen mukaan turvallisia työolosuhteita lypsykarjatilalla voidaan edistää luomalla hyvä vuorovaikutussuhde eläinten kanssa, ylläpitämällä hoidossa lempeitä rutiineja, ottamalla huomioon eläinten luontainen käyttäytyminen sekä välttämällä eläinten pelkoa ja stressaantumista.

Naisten työpanos lypsykarjatilalla oli keskeinen ja tärkeä, mutta valitettavasti se jää kovin helposti näkymättömiin. Niin pelto- kuin kotiyötkin, eläinten hyvinvoinnista huolehtiminen, kaikenlaiset arjen järjestelyt sekä lasten ja vanhusten hoiva ovat tärkeitä tehtäviä huolehdittaviksi. Vanhat ajattelumallit voivat luoda näkymättömiä raja-aitoja, jos laajentaneella tilalla halutaan järjestää arki toisiin. Naiset halusivat selkeästi luoda omaa työnkuvaansa. Tätä edistäisi se, että kaikki vanhat maatalouden naisen luokittelut poistettaisiin. Miksei esimerkiksi varsinaisen viljelijän rinnalla työskentelevä puoliso voi olla virallisesti maatalousyrittäjä? Miten tällainen puolisolulokittelu vaikuttaa naisen itsetuntoon ja arjen työvireeseen? Eikö maatalouden ja ruuan tuotannon tulisi olla jo tänä päivänä tasapuolisesti niin naisia kuin miehiäkin kohteleva ala. Maatiloilla työskentelevillä naisilla on tärkeä rooli arjen puurtajina, eläinten hyvinvoinnin vaalijoina, maaseudun yhteisöllisyyden ylläpitäjinä ja kestävän maatalouden rakentajina.

Millaisin keinoin työhyvinvointia maatiloilla voitaisiin kohentaa? Parry ym. (2005) arvioivat, että viljelijät välttelevät omista ongelmistaan puhumista eivätkä helposti pyydä apua psyykkisiin ongelmiin. Siten ongelmat saattavat ilmetä vasta hyvin myöhäisessä vaiheessa, kun tilanne on jo ”karkeamassa käsistä”. Keating (1987) kuvailee, kuinka viljelijät ovat tottuneet ratkomaan omin avuin ongelmatilanteita, siten hän rohkaisee tarjoamaan viljelijöille työkaluja hallita kuormitustilanteita seuraavien ohjeiden avulla:

- a) Ajattele myönteisesti. Arvioi omia tunteitasi ja reaktioitasi. Yritä vähentää sitä, että näet ongelmatilanteet negatiivisten asioiden vyyhtinä. Mieti, miten vaatimuksia olisi mahdollista hallita.
- b) Etsit tietoja, neuvoja ja taustainformaatiota. Luo itsellesi tietolähde- ja asiantuntijaverkosto. Nykyisin internet tarjoaa tietolähteitä, joskin lähteiden luotettavuutta kannattaa arvioida kriittisesti.
- c) Toimi! Älä jää ainakaan kovin pitkäksi aikaa pelkästään murehtimaan tilannetta. Etene pienin askelein: paranna ajanhallintaa, järjestele toisiin vaikeita tehtäviä ja kehitä ongelmanratkaisua. Vältä luovuttamista, suuttumista tai asioiden ”hoitamista” alkoholia tai päihteitä käyttämällä.
- d) Keskustele omasta tilanteestasi muiden kanssa. Etsi sopiva, luotettava taho, sillä puhuen järjesteleet ja pohdit tilannettasi myös itsellesi. Mahdollisesti opit läheiseltäsi jotain uutta tai kehittelette yhdessä jonkin käyttökelpoisen keinon edetä. Myös uskonto tai perheen tuki voivat olla tärkeitä tukipilareita. Keating (1987) arvioi, että sosiaalisen tukiverkoston vaaliminen on ehkä yksi kaikkein parhaimmista keinoista varautua stressaaviin elämäntilanteisiin.

Kotieläinten hoitajien hyvinvoinnilla on kirjallisuuslähteiden mukaan yhteys työturvallisuuteen, elintarvikkeiden laatuun ja eläinten hyvinvointiin. Maaseudulle ominaiset pitkät välimatkat, omavaraisuutta korostava ajattelu sekä häpeä vaikeuttavat hyvinvoinnin ongelmiin puuttumista. Työhyvinvointi maatiloilla on osa ruuantuotannon vastuullisuutta ja kestävyyttä.

Kirjallisuus

- Beseler, C. L., Stallones, L., Hoppin, J. A., Alavanja, M. C. R., Blair, A. & Keefe, T.** 2008. Depression and Pesticide Exposures among Private pesticide applicators Enrolled in the Agricultural Health Study. *Environmental Health Perspectives* 116 (12): 1713-1719.
- Elger, U., Wonneberger, E., Lasch, V., Fuhr, D. & Heinzl, W.** 1995. Belastungen und gesundheitliche Risiken von Bäuerinnen. *Sozial- und Präventivmedizin* 40 (3): 146-156.
- Elo, A.-L., Leppänen, A. & Jahkola, A.** 1999. Voidsaanko stressiä tutkia pätevästi yhdellä kysymyksellä? *Työ ja ihminen* 13: 230-239.
- Elo, A.-L., Leppänen, A. & Jahkola, A.** 2003. Validity of a single-item measure of stress symptoms. *Scandinavian Journal of Work, Environment and Health* 29 (6): 444-451.
- Jutila, K.** 2013. Lähiruokaa, kiitos! Mutta... Tutkimus suomalaisten ruoka- ja maatalousasenteista. *Taloustutkimus Oy, Ajatuspaja e2*. URL http://www.mtk.fi/ajan kohtaista/tiedotteet/tiedotteet_2013/tammikuu/fi

[FI/tutkimus suomalaisten ruoka ja maatalousasetta tukea kotimaiselle ruualla ja ympäristön huomioimiselle / files/89105455227275818/default/LAHIRUOKAA,%20KIITOS.pdf](http://files/89105455227275818/default/LAHIRUOKAA,%20KIITOS.pdf)

- Kallioniemi M.** 2008. Naisten työturvallisuus maataloilla. s. 115-138. Teoksessa: Ikonen H.-M. (toim.) 2008. Syrjäsilmiä – sukupuolen jäsenyyksiä maaseudulla. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 4/2008, Vammala. URL http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/547/YTR_4_net.pdf
- Kallioniemi, M.** 2013. Well-being at Work on Farms in Finland. Stress, Safety in Animal Handling and Working Conditions of Women on Dairy Farms. Väitöskirja. MTT Tiede 21: 158 s.
- Keating, N. C.** 1987. Reducing Stress of Farm Men and Women. Family Relations 36 (4): 358-363.
- Knuuttila, M. & Vatanen, E.** 2013. Kotimainen elintarviketuotanto on tuonnin varassa. s. 46-47. Teoksessa: Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2013. Julkaisuja 114. Helsinki: MTT, Taloustutkimus. URL <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/julkaisut/suomenmaatalousjamaaseutuelinkeinot>
- Kymäläinen, H.-R.** (toim.) 2011. Maitotilan hyvä vointi. Tutkimushankkeen loppuraportti. Maataloustieteen laitos, Julkaisuja 9. Helsingin yliopisto.
- Lobley, M., Johnson, G., Reed M., Winter, M. & Little, J.** 2004. Rural Stress Review, Final Report. Research Report No:7. Centre for Rural Research, University of Exeter.
- Maslach, C. & Leiter, M. P.** 1997. The truth about burnout. San Francisco, USA: Jossey-Bass.
- Martelin, T., Sainio, P., Polvinen, A., Pensola, T., Koskinen, S. & Goud, R.** 2010. Työkyky eri väestöryhmissä. s. 39-45. Teoksessa: Aromaa, A. & Koskinen, S. (toim.) Suomalaisten työ, työkyky ja terveys 2000-luvun alkaessa. Raportti 11. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mela,** 2013. MATA-vahingot. Tapaturmat työtehtävän mukaan myöntövuosittain. Internet-sivu. URL <http://asp.hci.fi/mela/tilastot.nsf/7355799fbb8212d4c2256b4800292031/dc2cadc616c8459ec2257296002cf0ab?OpenDocument>
- Melberg, K.** 2003. Farming, Stress and Psychological Well-being: The Case of Norwegian Farm Spouses. Sociology Ruralis, 43 (1): 56-76.
- Merchant, J. & Reynolds, S.** 2008. Work in agriculture. s. 309-329. Teoksessa: McDonald, C. (toim.) Epidemiology of Work Related Diseases. Hoboken, USA: BMJ Books,
- Miettinen, A.** 2013. Maatalous ja ympäristö. s. 67-75. Teoksessa: Niemi, J. & Ahlstedt J. (toim.) Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2013. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 114. Vammalan kirjapaino Oy.
- Monk, A.** 2000. The Influence of Isolation on Stress and Suicide in Rural Areas: An international comparison. Rural Society, 10 (3): 393-403.
- Niemi, J.** 2010. Summary – First 15 years in the EU for Finnish agriculture and food economy. s. 5–9. Teoksessa: Niemi, J. & Ahlstedt, J. (Eds.), Finnish Agriculture and Rural Industries 2010. Publications 110a. Vammala, Finland: MTT Agrifood Research Finland.
- Parry, J., Barnes, H., Lindsey, R. & Taylor, R.** 2005. Farmers, Farm Workers and Work-Related Stress. Research Report 362. Health & Safety Executive. Suffolk, UK: HSE Books.
- Peltoniemi, A.** 2005. Työllisten työkyky vuonna 2004. Työpoliittinen tutkimus. Nro 273. Helsinki: Työministeriö.
- Pensola, T., Gould, R. & Polvinen, A.** 2010. Ammatit and työkyvyttömyyseläkkeet. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 16. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Piirainen, H., Hirvonen, M., Elo, A.-L., Huuhtanen, P., Kandolin, I., Kauppinen, K., Ketola, R., Lindström, K., Salminen, S., Reijula, K., Riala, R., Toivanen, M., Viluksela, M. & Virtanen, S.** 2003. Työ ja terveys haastattelututkimus. Taulukkoraportti. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Rissanen P. (toim.)** 2006. Työterveys ja maatalous Suomessa 2004. Kuopio: Työterveyslaitos.
- Pääkkönen, H. & Hanifi, R.** 2011. Ajankäytön muutokset 2000-luvulla. Helsinki: Tilastokeskus.
- Saarni, S. I., Saarni, E. S., Saarni, H.** 2008. Quality of life, work ability, and self employment: a population survey of entrepreneurs, farmers, and salary earners. Occupational and Environmental Medicine 65 (2): 98-103.
- Tike,** 2011. Yearbook of Farm Statistics 2011. Helsinki, Finland: Information Centre of the Ministry of Agriculture and Forestry.
- Tilastokeskus,** 2011. Työtapaturmat 2009. Työmarkkinat. URL http://www.stat.fi/til/ttap/2009/ttap_2009_2011-11-30.fi.pdf